

DE GEMIDDELDE GROOTTE VAN HET GEZIN EN
HET HUISHOUDEN IN LIMBURG VANAF 1829 TOT
1960 EN DE INDELING DER BEVOLKING NAAR DE
WIJZE VAN SAMENWONING VAN 1879 TOT 1960.

door J. WACHELDER

Inleiding

Bij het opsporen van cijfermateriaal voor een regionale demografische studie over een lange tijdsperiode, wordt men telkens weer opnieuw geconfronteerd met de vraag, hoe voldoende retrospectieve cijfers te vinden om een bevredigend en zo volledig mogelijk beeld te kunnen construeren over een bepaald onderwerp.

De aangewezen bronnen voor de onderhavige studie waren de uitkomsten van alle volkstellingen vanaf 1829 tot en met 1960. Een grote handicap bleek echter te zijn, dat de betreffende tabellen in deze publicaties onvolledig op elkaar zijn afgestemd, waardoor ze in een of meer opzichten onvergelijkbaar werden. Zo schrijft het C. B. S. zelf: "Vergelijking met vroegere volkstellingen" (n.l. vóór 1879) "is wegens andere inrichting der statistische gegevens niet mogelijk". 1)

In dezelfde uitgave van het C. B. S. vindt men voor de vijf volkstellingen tussen 1879 tot en met

1) Inleiding tot de uitkomsten der tiende Algemene Volkstelling, blz. 47, 's-Gravenhage 1924.

1920 een tweetal staten die zowel in absolute als in verhoudingscijfers een overzicht geven van de wijze van samenwoning der bevolking van de provincies en het Rijk.

De uitkomsten van de volkstellingen betreffende onze provincie in 1879, 1889 en 1899 zijn opgenomen in een afzonderlijk boekdeel "Limburg". Hierin vindt men de demografische gegevens van elke gemeente afzonderlijk.

Dan komt er een hiaat. In de jaren 1909, 1920 en 1930 worden geen cijfers per gemeente verstrekt. Over de volkstellingen van 1947 en 1960 zijn echter per gemeente afzonderlijke boekjes verschenen.

Buiten de vorengeschetste onvolledigheid gaan de bedoelde publicaties mank aan de nodige uniformiteit van bepaalde begrippen. Vóór 1947 bestonden er geen afzonderlijke begrippen voor gezin en huishouden. Over het begrip "afzonderlijk levend persoon" had men verschil van opvatting.

"Ten aanzien van directie en personeel van gestichten en inrichtingen zijn die leden die met hun eigen gezin in een woning daarvan zijn gehuisvest tezamen met alle tot hun huishouden behorende kinderen, inwonende verwanten en vreemden en het tot hun particuliere huishouden behorend inwonend huis- en bedrijfspersoneel, verantwoord onder de overeenkomstige groepen, waarover de leden van het huishouden zijn verdeeld". 1) Zulks gold in feite voor alle volkstellingen vanaf 1879.

Doch "reeds in de inleiding tot de vorige volkstelling" (1909) "is erop gewezen, dat het voor de volkstellingen vóór 1909 uit de kaarten der gestichtsbevolking vaak moeilijk was, streng uit elkander te houden de bevolking voor wie de gestichten zijn bestemd en de bestuurders met de in hunne gezinnen levenden. Verschil van opvatting bij de onderscheidene volkstellingen zal dan ook wel de oorzaak zijn van de onregelmatigheden, die de loop

1) 12e Volkstelling 31 mei 1947, Serie A, Deel 1, Utrecht 1954, blz. 40.

der cijfers van de bevolking in gestichten ver-
toont." 1) Deze onregelmatigheden hadden automa-
tisch hun weerslag op de overige rubrieken, waar
de bestuurders met de leden van hun huishouden
werden ondergebracht, dan wel ondergebracht had-
den moeten worden.

Nog een andere omstandigheid doet de vroegere
cijfers betreffende de gestichtsbevolking iets van
hun waarde verliezen, n.l. het niet scherp begrensd
zijn van het begrip "gesticht of instelling", tenge-
volge waarvan in de ene gemeente meer of minder
inrichtingen tot "gesticht of instelling" gerekend
worden dan in een andere.

Ondanks deze niet meer te corrigeren factoren
en nog andere moeilijkheden, die, zoals we nader
zullen zien, wél oplosbaar bleken, hebben wij toch
voor Limburg, in vergelijking met het Rijk een aan-
tal tabellen orgesteld en van het nodige commen-
taar voorzien. Daar, waar zulks nodig bleek, heb-
ben wij voor de tabellen betreffende Limburg en het
Rijk benaderende waarden berekend, die weinig
zullen afwijken van de werkelijkheid, omdat wij in
deze tabellen enkel verhoudingscijfers geven, die
ontstaan zijn uit grote absolute getallen. Daardoor
is een afwijking van 0,1% nog altijd aequivalent met
een grote absolute waarde. Conform onze vorige
demografische publicaties over Limburg, voorkom-
mend in de delen 1, 2, 3, 5 en 6 van de "Studies
over de sociaal-economische geschiedenis van Lim-
burg", geven wij daarna enkele tabellen betreffen-
de de situatie in de Limburgse economisch-geogra-
fische gebieden en de afzonderlijke voornaamste ge-
meenten.

Achtereenvolgens behandelen wij in:

Tabel la: Het aantal gezinnen en het gemiddeld aan-
tal kinderen per gezin in Limburg en Rijk

1) Inleiding tot de uitkomsten der tiende algemeene
volkstelling van 31 dec. 1920, 's-Gravenhage
1924, blz. 54.

- van 1829 - 1960. 1)
- Tabel Ib: Het aantal huishoudens en de gemiddelde grootte van het huishouden in Limburg en Rijk van 1829 - 1960.
- Tabel Ic: Het procentueel aandeel van de inwoners van Limburg en Rijk, levend in en buiten gezinsverband, van 1829 - 1960.
- Tabel Id: Het aantal gezinnen in Limburg en Rijk per 1000 inwoners van 1829 - 1960.
- Tabel Ie: Het aantal gezinnen met bepaald aantal kinderen op de datum der volkstellingen voor Limburg en Rijk vanaf 1930 - 1947.

In deze studie wordt als gezin beschouwd een echtpaar zonder kinderen en een echtpaar (of een vader of een moeder) met een of meer ongehuwde eigen en/of stiefkinderen.

Als huishouden is beschouwd elke groep van twee of meer personen, die in huiselijk verkeer met elkaar samenwonen en tezamen een gemeenschappelijke huishouding voeren.

In gezinsverband leven derhalve enkel ouders met hun kinderen.

In huishoudelijk verband leven: ouders, kinderen, stiefkinderen, andere inwonenden (verwanten, kostgangers, enz.) en inwonend dienstpersoneel. Met de beide rubrieken "Alleenstaanden" en "Gestichtsbevolking" wordt tenslotte de gehele bevolking gecompleteerd.

Vervolgens geven wij in:

- Tabel IIa: Het gemiddeld kindertal per gezin in Limburg, alsmede in de afzonderlijke economisch-geografische gebieden en in de voornaamste gemeenten, vanaf 1879 tot 1960, in relatieve cijfers.
- Tabel IIb: De gemiddelde grootte van het huishouden in Limburg alsmede in de afzonderlijke

1) De gegevens over 1960 zijn ontleend aan de voorlopige uitkomsten van de volkstelling 1960, gelichtdrukte uitgave per gemeente.

economisch-geografische gebieden en in de voornaamste gemeenten, in relatieve cijfers, over de jaren 1889, 1947 en 1960.

De uitkomsten van de volkstellingen van 1879, 1889 en 1899 geven geen afzonderlijke cijfers over de vrouwelijke echtgenoten, tezamen wonend met hun man, die fungeert als gezinshoofd. Zij zijn n.l. opgenomen onder de "Overige leden van het huishouden". Voor het jaar 1889 hebben wij deze categorie echtgenoten echter kunnen elimineren door gebruik te maken van een andere in het betreffende deel "Limburg" voorkomende tabel, met name: "Indeling der werkelijke bevolking naar den burgerlijken staat", waarin gegeven is het aantal gehuwde vrouwen, naast dat der in weduwenstaat verkerende en dat der gescheiden vrouwen. Wij zijn ons bewust van het feit, dat het niet geheel juist is om het hier bovengenoemde aantal gehuwde vrouwen te beschouwen als het aantal vrouwen, tezamen wonend met hun man. Deze onnauwkeurigheid in de door ons gegeven verhoudingscijfers kan geen invloed hebben, door deze geringe afwijking, op de gegeven verhoudingscijfers.

Tabel IIc: Het procentueel aandeel in de totale bevolking van het aantal ouders, het aantal kinderen, het aantal personen in dienstbetrekking en deel uitmakend van het huishouden, het aantal overige leden van het huishouden en het aantal buiten huishoudelijk verband levenden in de jaren 1889, 1947 en 1960 voor Limburg in vergelijking met zijn economisch-geografische gebieden en met de voornaamste gemeenten.

Tabel IIId: Het aantal huishoudens per 100 inwoners en het aantal inwoners levend in gezinsverband, uitgedrukt in procenten van de totale bevolking voor de jaren 1889, 1947 en 1960.

Tabel IIe: De wijze van samenwoning der Limburgse bevolking in 1960, volgens absolute

Tabel Ia Het aantal gezinnen en het gemiddeld aantal kinderen per gezin in Limburg vanaf 1829 tot 1960.

Jaar	Limburg		Rijk	
	aantal gezinnen x 100	gemiddeld aantal kinderen per gezin	aantal gezinnen x 100	gemiddeld aantal kinderen per gezin
1829	351	2,7	5119	2,5
1839	360	2,7	5468	2,6
1849	389	2,6	6034	2,4
1859	398	2,6	6355	2,4
1869	417	2,6	6984	2,4
1879	433	2,5	7779	2,4
1889	454	2,7	8654	2,5
1899	494	2,8	9731	2,6
1909	572	2,9	11220	2,6
1920	774	2,9	13542	2,5
1930	997	2,8	16370	2,3
1947	1355	2,5	21744	2,1
1960	1939	2,2	27181	1,9

cijfers, berekend op de basis van de definitieve 1947, inzake het begrip huishouden.

Limburg en Rijk

Allereerst zullen wij nader ingaan op de groei van het aantal gezinnen en het aantal huishoudens in Limburg in de periode 1829 - 1960.

Om mogelijk misverstand te voorkomen willen wij uitdrukkelijk vermelden, dat bovenstaande gemiddelde aantallen niets te maken hebben met het absolute gemiddeld aantal kinderen dat per gezin gedurende de gehele huwelijksperiode is voortgebracht. Bovenstaande getallen zijn slechts momentopnamen en geven weer het gemiddeld aantal kinderen, dat op de dag der volkstelling per gezin aanwezig was.

Toch hebben de cijfers uit tabel Ia een belangrijke statistische waarde. Zij geven n.l. een vergelijking op dezelfde voet van de ontwikkeling van het kindertal per gezin tussen Limburg en Rijk gedurende een periode van 130 jaar. Zo constateert men dat over de hele periode het gemiddeld kindertal per gezin voor Limburg bij voortduring hoger ligt dan bij het Rijk. Van 1829 tot en met 1899 bedraagt dit surplus voor Limburg 0,2, terwijl dit voor de vier volgende volkstellingen respectievelijk stijgt tot 0,3 in 1909; 0,4 in 1920, 0,5 in 1930 en 0,4 in 1947.

Terwijl in Limburg in 1899 een stijging van het gemiddeld kindertal per gezin is genoteerd die aanhoudt tot en met 1920, laat het Rijk na 1909 een voortdurende daling zien om in 1960 te eindigen met een gemiddeld kindertal van 1,9 per gezin. Na 1920 treedt ook voor Limburg een daling op. Voor dit jaar staat nog een kindertal genoteerd van 2,9 per gezin. In de twee volgende volkstellingsjaren is dit gedaald tot respectievelijk 2,8 en 2,5 per gezin, om

in 1960 te eindigen met een gemiddeld kindertal van 2,2 per gezin.

Het aanzienlijke gemiddeld kindertal in Limburg in de jaren 1909 en 1920 is mede te danken aan de opkomst van de mijnindustrie, tengevolge waarvan zich tal van jonge gezinnen vestigden in de mijnstreek. De voortdurende daling, zowel in Limburg als in het Rijk na 1920 hangt samen met het moderne huwelijkspatroon, waarbij een bewuste kinder beperking meer en meer toepassing vindt. 1)

Het gemiddeld aantal kinderen per gezin blijkt, zoals te verwachten viel, in sterke correlatie te staan tot het huwelijksvruchtbaarheidscijfer, d. w. z. het aantal wettig levend geboren kinderen gemiddeld per jaar op 1000 gehuwde vrouwen beneden 45 jaar. Immers beide reeksen van cijfers liggen in Limburg vanaf 1829 tot 1960 bij voortduring boven die van het Rijk. 2)

Zo liggen de provincies, die wat de grootte der gezinnen betreft boven het rijkscijfer liggen, ook volgens de huwelijksvruchtbaarheid daarboven en de provincies, die wat de grootte der gezinnen betreft beneden het rijkscijfer blijven, liggen ook volgens de huwelijksvruchtbaarheid daar beneden. Bovendien zij nog opgemerkt, dat het gemiddeld kindertal kleiner is, naarmate de gemeenten groter zijn. Hiermede stemt weer overeen, dat de huwelijksvruchtbaarheid in de grotere gemeenten belangrijk kleiner is dan in het Rijk. Dat dit laatste ook geldt voor onze provincie en zijn grote gemeenten, moge blijken in het tweede gedeelte van deze studie.

- 1) Zie onze studie "Het geboortenniveau in Limburg" in deel VI van "Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg", Maastricht 1962, blz. 23-102.
- 2) Zie: "Geboortenniveau in Limburg", tabel 12, blz. 78.

Tabel Ib Het aantal huishoudens en het gemiddeld aantal personen per huishouden in Limburg en Rijk vanaf 1829 tot 1960.

Jaar	Limburg		Rijk	
	aantal huishoudens	gemiddeld aantal personen per huishouden	aantal huishoudens	gemiddeld aantal personen per huishouden
1829	36.608	5.1	538.878	4.9
1839	37.578	5.2	575.542	5.0
1849	40.534	5.1	635.129	4.8
1859	41.460	5.0	668.911	4.8
1869	43.415	5.2	735.129	4.7
1879	45.059	5.0	818.805	4.7
1889	47.288	5.1	910.930	4.8
1899	51.441	5.2	1.024.277	4.8
1909	59.592	5.2	1.181.050	4.8
1920	80.662	5.1	1.425.441	4.6
1930	104.139	5.3	1.720.744	4.4
1947	141.009	4.6	2.291.650	4.0
1960	199.468	4.2	2.812.749	3.9

Tot een huishouden worden gerekend ouders, kinderen, verwanten, inwonend personeel en andere personen, zoals kostgangers. De gemiddelde grootte van het huishouden in Limburg heeft in de eerste decennia, n.l. tot en met 1869 een ietwat grillig verloop, waarschijnlijk tengevolge van de reeds geschetste onvolkomenheid van deze volkstellingen.

Zoals te verwachten viel ligt ook de gemiddelde grootte van het huishouden in Limburg van 1829 tot 1960 over de hele lijn hoger dan in het Rijk. Tot en met 1889 heeft Limburg ten opzichte van het Rijk een surplus, dat op één uitzondering na varieert van 0,2 tot 0,3. Na 1889 stijgt dit surplus in 1899 en 1909 tot 0,4, in 1920 tot 0,5 en in 1930 tot 0,9. Hierna daalt het in 1947 tot 0,6 en eindigt in 1960 op 0,3. Vergelijkt men de gemiddelde grootte van het huishouden in Limburg met die van de overige provincies, dan staat onze provincie in deze aan de spits.

Afneming van de grootte der huishoudens zal in de regel gepaard gaan met een relatieve toeneming van het aantal huishoudens, terwijl bij toeneming van het aantal huishoudens in de regel een vermindering van het gemiddelde aantal personen per huishouden plaats heeft.

Om deze stelling nader te illustreren geven wij hieronder tabel Ic, inhoudende het aantal huishoudens per 10.000 van de bevolking voor Limburg en Rijk.

Wederom constateren wij ook hier zowel bij Limburg als Rijk in de vorige eeuw een grillig verloop der aantallen. Eerst na 1900 komt er lijn in. Vergelijken wij de gemiddelde grootte van het huishouden in tabel Ib met het aantal huishoudens per 10.000 inwoners uit tabel Ic, dan zien wij bij het Rijk vanaf 1909 een voortdurende sterke daling van de gemiddelde grootte van het huishouden (Tabel Ib) waarmede gepaard gaat een sterke toeneming van het aantal huishoudens (Tabel Ic).

Ook de betreffende cijfers van Limburg laten in deze periode dezelfde tendens zien. De gemiddelde

Tabel Ic Het aantal huishoudens per 10.000
van de bevolking

Jaar	Limburg	Rijk
1829	1.965	2.062
1839	1.909	2.012
1849	2.058	2.078
1859	1.922	2.022
1869	1.940	2.050
1879	1.882	2.041
1889	1.849	2.019
1899	1.825	2.007
1909	1.795	2.018
1920	1.832	2.076
1930	1.891	2.168
1947	2.018	2.320
1960	2.250	2.454

grootte van het huishouden daalt in 1920 tot 5,1 in 1947 tot 4,6 en in 1960 tot 4,2. Daartegenover stijgt het aantal huishoudens vanaf 1909 in beduidende mate.

Het jaar 1930 neemt in Limburg een uitzonderlijke plaats in en vertoont een veel hoger gemiddelde per huishouden in plaats van een verwacht lager gemiddelde. De verklaring hiervan is ons niet bekend.

De relatieve vermindering of vermeerdering van het aantal gezinnen staat vanzelfsprekend in verband met de verandering in nuptialiteit. Daling en stijging van de nuptialiteit 1) leidt immers tot daling of stijging van het aantal gezinnen. De grote toeneming van het aantal gezinnen na 1909 zal derhalve onder meer een gevolg zijn van de toeneming van het aantal huwelijken.

Ook nog een andere factor speelde hierbij een rol, met name de geringere sterfte, niet alleen onder de opgroeiende jeugd, maar ook onder de gehuwden, waardoor minder gezinnen in een bepaalde periode uiteenvielen.

Wij geven thans in tabel Id een indeling van de leden van het huishouden in de volgende twee rubrieken:

A Levend in gezinsverband;

B Niet levend in gezinsverband.

Tot de in gezinsverband levenden rekenen wij enkel de ouders en de kinderen. De rest van de bevolking leeft dan niet in gezinsverband, hoewel een gedeelte wel tot het huishouden kan behoren.

Het procentueel aandeel van de bevolking zowel in Limburg als in het Rijk, dat in gezinsverband leeft, stijgt vanaf 1879 voortdurend. Daartegenover daalt het aandeel van de niet in gezinsverband levenden in evenredige mate, zodat bij de laatste volkstelling op 30 mei 1960 nog slechts 9% van de

1) Zie: "Het geboorteniveau in Limburg", p. 60, tabel 7.

Tabel Id De bevolking van Limburg en Rijk
verdeeld naar:

A. Levend in gezinsverband;
B. Niet levend in gezinsverband,
in percenten van het totaal

Jaar	Limburg		Rijk	
	in gezins- verband	niet in ge- zinsver- band	in gezins- verband	niet in ge- zinsver- band
1829	84,9	15,1	84,2	15,8
1839	82,8	17,2	84,4	15,6
1849	83,6	16,4	82,4	17,6
1859	81,7	18,3	81,1	18,9
1869	82,5	17,5	82,8	17,2
1879	80,8	19,2	83,7	16,3
1889	81,4	18,6	84,2	15,8
1899	81,7	18,3	84,8	15,2
1909	82,0	18,0	85,8	14,2
1920	84,0	16,0	86,9	13,1
1930	86,5	13,5	88,3	11,7
1947	90,0	10,0	90,3	9,7
1960	91,0	9,0	90,7	9,3

Limburgse bevolking buiten gezinsverband leefde. Dit percentage was in 1920 nog 16% en rond de eeuwwisseling meer dan 18%. Bij het Rijk constateren wij een overeenkomstig verloop. Op 30 mei 1960 leefde in Nederland 90,7% in gezinsverband. Het is zonder meer duidelijk, dat er in de laatste vijftig jaar derhalve nogal wat veranderd is in deze verhoudingen. Bij de bespreking van Limburg, zijn economisch-geografische gebieden en zijn voornaamste gemeenten, zullen wij hierop uitvoerig terugkomen.

Wij sluiten deze eerste tabellen af met tabel Ie, waarin, ter vergelijking met het gemiddeld aantal kinderen per gezin, op de data der volkstellingen een overzicht wordt gegeven van het aantal gezinnen met een bepaald aantal kinderen, eveneens weer voor Limburg en Rijk.

Bij nadere beschouwing van tabel Ie constateren wij een bepaalde tendens: Het procentueel aandeel van gezinnen met geen en met 1 - 2 kinderen beweegt zich in stijgende lijn, dat van de grotere gezinnen in voortschrijdende dalende richting. De vermindering van het aantal gezinnen met 6 en meer kinderen is verhoudingsgewijs het grootst. De relatieve daling van deze groep is overigens in het Rijk (van 8,1 op 4,9%) nog groter dan in Limburg (van 12,4 op 7,5%). Er heeft zowel voor Limburg als het Rijk een verschuiving plaats naar het kleinere gezin. Voor Limburg treedt deze verschuiving na de oorlog meer geprononceerd op dan voor het Rijk.

Het aantal gezinnen met en zonder kinderen in Limburg en het Rijk in 1930, 1947, 1956 en 1960 in procenten van het totaal aantal gezinnen.

Jaar	0 kinderen		1 - 2 kinderen		3 - 5 kinderen		6 en meer kinderen	
	Limburg	Rijk	Limburg	Rijk	Limburg	Rijk	Limburg	Rijk
1930	17,5	23,2	36,9	42,4	33,2	26,3	12,4	8,1
1947	18,6	24,6	40,0	45,7	30,9	23,7	10,5	6,0
1956	21,4	27,3	41,0	43,9	29,1	23,4	8,5	5,4
1960	21,6	26,5	43,6	45,4	27,3	23,2	7,5	4,9

Tabel IIa Gemiddeld aantal kinderen per gezin in de economisch-geografische gebieden en de voornaamste gemeenten van Limburg vanaf 1879 tot 1960 in relatieve cijfers.

Gebied	Volksstelling					
	1879	1889	1899	1947	1956	1960
Bergen	2,4	2,6	2,7	2,9	2,8	2,5
Venray-Horst	2,3	2,5	2,6	3,3	3,5	3,1
Helden	2,9	2,7	2,8	3,3	3,6	3,2
Gebied Venlo incl. gem. Venlo en Tegelen	2,5	2,7	2,9	2,5	2,5	2,3
Restgebied Venlo zonder gem. Venlo en Tegelen	2,4	2,6	2,9	3,0	2,9	2,5
Noord-Limburg	2,4	2,6	2,7	2,8	2,8	2,6
Gebied Roermond, incl. gem. Roermond	2,7	2,7	2,8	2,4	2,3	2,2
Restgebied Roermond zonder gem. Roermond	2,8	2,8	3,0	2,7	2,6	2,3
Echt	2,9	2,9	3,0	2,8	2,7	2,4
Beegden	2,5	2,6	2,6	2,9	3,1	2,8
Gebied Weert incl. gem. Weert	2,4	2,5	2,6	3,1	3,1	2,8
Gebied Weert zonder gem. Weert	2,4	2,4	2,5	3,5	3,5	3,1
Midden-Limburg	2,6	2,6	2,7	2,8	2,8	2,5
Nieuwe Mijnstreek, incl. de gem. Sittard en Geleen	2,5	2,7	2,7	2,6	2,5	2,2
Nieuwe Mijnstreek zonder de gem. Sittard en Geleen	2,5	2,6	2,7	2,7	2,6	2,4
Totaal Oude Mijnstreek	2,5	2,7	2,8	2,3	2,1	1,9
Oude Mijnstreek zonder 9 gemeenten	2,5	2,7	2,7	2,7	2,5	2,2
Oude Mijnstreek zonder 4 gemeenten	2,5	2,6	2,7	2,5	2,3	2,1
Overig Zuid-Limburg met gem. Maastricht	2,5	2,6	2,6	2,2	2,2	2,0
Overig Zuid-Limburg zonder Maastricht	2,6	2,6	2,7	2,5	2,5	2,3
Zuid-Limburg	2,5	2,6	2,7	2,3	2,2	2,0
Venlo	2,6	2,6	2,8	2,3	2,3	2,2
Tegelen	2,7	3,1	3,4	2,7	2,6	2,3
Roermond	2,6	2,5	2,5	2,1	2,3	2,1
Weert	2,4	2,5	2,7	2,9	2,9	2,6
Sittard	2,5	2,8	2,7	2,3	2,2	2,1
Geleen	2,4	2,6	2,5	2,5	2,3	2,1
Heerlen	2,5	2,6	2,6	2,2	2,1	1,9
Kerkrade	2,8	2,9	3,0	1,9	1,9	1,7
Brunsum	2,3	2,8	3,2	2,4	2,1	2,0
Hoensbroek	2,5	2,7	2,9	2,4	2,3	2,0
Maastricht	2,3	2,5	2,5	1,9	2,0	1,8
Limburg	2,5	2,6	2,7	2,5	2,4	2,2

Limburg en zijn economisch-geografische gebieden en de grotere gemeenten

De gemiddelde grootte van het kindertal van het Limburgsche gezin op de data der volkstellingen stijgt vanaf 1879 tot en met 1899 van 2,5 tot 2,7 om in 1947 terug te vallen op 2,5 en op 31 mei 1960 te eindigen met 2,2.

In Noord-Limburg stijgt dit gemiddeld kindertal van 2,4 in 1879 tot 2,8 in 1947 en 1956, en eindigt in 1960 op 2,6.

Ook in Midden-Limburg ligt dit gemiddelde hoger dan het provinciaal gemiddelde. Van 2,6 in 1879 stijgt het tot 2,8 in 1947 en 1956 en daalt in 1960 tot 2,5.

Het Zuid-Limburgse gemiddelde ligt van 1879 tot en met 1899 gelijk met de provincie in haar geheel, doch daalt daarna beneden het provinciaal gemiddelde tot 2,3 in 1947; 2,2 in 1956 en 2,0 in 1960.

Van de economisch-geografische gebieden in Noord-Limburg noteren de gebieden Venray-Horst en Helden de hoogste gemiddelden. Deze variëren vanaf 1947 tot en met 1960 van 3,1 tot 3,6.

In Midden-Limburg spannen de gebieden Weert en Beegden de kroon met gemiddelden liggend tussen 2,8 en 3,5.

Onder de Zuid-Limburgse economisch-geografische gebieden is geen enkel aan te wijzen, dat zich met hogere gemiddelden onderscheidt ten opzichte van de andere. Opvallend is dat deze gebieden van 1879 tot en met 1899 precies dezelfde gemiddelden noteren, n.l. 2,5; 2,6 en 2,7, terwijl de daarop volgende dalingen wel een grotere variatie veroorzaken. De totale Oude Mijnstreek eindigt in 1960 als gebied met het laagste cijfer, n.l. 1,9, terwijl het gebied Overig Zuid-Limburg inclusief Maastricht alsdan 2,0 noteert.

Beschouwen wij nu het gemiddelde kindertal van de grotere gemeenten, dan merken wij op, dat dit voor alle gemeenten in de drie laatste tellingen aanzienlijk is gedaald, op twee gemeenten na, n.l. Sit-

tard en Weert. Deze beide gemeenten hebben in deze periode zelfs een aanmerkelijk hoger gemiddelde dan de drie eerste tellingen. Mogelijk ligt hier een verband met de snelle uitbreiding van de betrekkelijk kleine kern door de vestiging van veel jonge gezinnen. Toch lijkt ons de conclusie gewettigd, dat het gemiddelde kindertal per gezin daalt, naarmate de bevolking zich meer concentreert.

Zeer duidelijk spreekt dit bij gemeenten als Tegelen, Kerkrade en Maastricht. Tegelen en Kerkrade hebben in de eerste drie tellingsjaren van alle gemeenten de hoogste gemiddelden. Dan zijn beide niet meer dan plattelandsgemeenten. Na de urbanisatie blijkt het gemiddelde kindertal zeer aanzienlijk gedaald. Kerkrade noteert dan zelfs (met 1,7 in 1960) het laagste gemiddelde van de gehele provincie. Maastricht is van oudsher een concentratiegebied. In 1879 is het gemiddelde kindertal per gezin op de data der volkstelling slechts 2,3. Dit cijfer is in 1947 gedaald tot 1,9 en staat in 1960 op 1,8.

Tabel IIb

Gemiddelde grootte van het huishouden

Gebied	Volktelling		
	1889	1947	1960
Bergen	5,1	5,0	4,6
Venray-Horst	5,3	5,6	5,1
Helden	5,4	5,6	5,2
Gebied Venlo incl. gem. Venlo en Tegelen	5,1	4,6	4,3
Restgebied Venlo zonder gem. Venlo en Tegelen	5,3	5,2	4,7
Noord- Limburg	5,2	5,0	4,6
Gebied Roermond incl. gem. Roermond	5,4	4,6	4,3
Restgebied Roermond zonder gem. Roermond	5,3	4,8	4,6
Echt	5,4	4,9	4,4
Beegden	5,3	5,7	4,8
Gebied Weert incl. gem. Weert	5,0	5,3	4,8
Gebied Weert zonder gem. Weert	5,0	5,1	4,6
Midden- Limburg	5,2	4,9	4,5
Nieuwe Mijntreek incl. de gem. Sittard en Geleen	5,1	4,7	4,2
Nieuwe Mijntreek zonder de gem. Sittard en Geleen	5,1	4,9	4,4
Totaal Oude Mijntreek	5,1	4,4	4,0
Oude Mijntreek zonder 9 gemeenten	5,1	4,8	4,3
Oude Mijntreek zonder 4 gemeenten	5,1	4,6	4,1
Overig Zuid- Limburg met gem. Maastricht	5,0	4,2	4,0
Overig Zuid- Limburg zonder gem. Maastricht	5,1	4,6	4,3
Zuid- Limburg	5,0	4,4	4,0
Venlo	5,0	4,4	4,2
Tegelen	5,6	4,9	4,3
Roermond	5,4	4,6	4,2
Weert	5,0	5,1	4,6
Geleen	4,9	4,6	4,1
Sittard	5,2	4,4	4,1
Brunsum	5,2	4,5	4,0
Heerlen	5,1	4,3	3,9
Hoensbroek	5,2	4,5	4,1
Kerkrade	5,1	4,0	3,8
Maastricht	4,8	4,0	3,8
Limburg	5,1	4,6	4,2

Tabel IIb vraagt weinig commentaar, omdat zij in velerlei opzicht overeenstemming vertoont met tabel IIa.

Ook hier liggen de gemiddelden voor Noord-Limburg iets boven die van Midden-Limburg, terwijl deze beide streekgemiddelden aanzienlijk boven die van Zuid-Limburg liggen.

Van de Noord-Limburgse economisch-geografische gebieden hebben wederom Venray-Horst en Helden de hoogste gemiddelden. Van de Midden-Limburgse gebieden is dit ook hier Weert en Beegden.

Als men de gemiddelde grootte van het huishouden in alle gebieden en gemeenten van 1889 onderling vergelijkt, merkt men geen opvallende verschillen. Alle gemiddelden zijn 5 of iets meer, met uitzondering van Geleen (4, 9) en Maastricht (4, 8).

In 1947 is de gemiddelde grootte van het huishouden bijna overal flink gedaald, ondanks de bekende geboortegolf. De reeds meermalen genoemde gebieden Venray-Horst, Helden, Beegden en Weert maken hierop een uitzondering en vertonen zelfs een aanmerkelijke verhoging.

De gemiddelden van 1960 laten wederom een forse daling zien. Nog maar slechts twee gebieden liggen even boven 5 (Venray-Horst en Helden). De overige liggen merendeels slechts even boven 4, terwijl Heerlen, Kerkrade en Maastricht gemiddelden hebben van minder dan 4. Deze grote verdunning van het huishouden kan niet enkel verklaard worden uit de daling van het gemiddeld kindertal. Daaraan moeten nog andere oorzaken hebben medegewerkt. Om deze op te sporen dienen de tabellen IIc.

Vooreerst dienen wij nog een opmerking te maken over de cijfers van 1960. In deze en de volgende tabellen zijn cijfers opgenomen die als zodanig niet voorkomen in de uitslagen van de volkstelling van 1960. Dit is het gevolg van de omstandigheid, dat wij - omwille van de vergelijkbaarheid van de twee jongste volkstellingen - het begrip huishouden

van de volkstelling van 1947 ook toepasten op die van 1960 voor alle Limburgse gemeenten afzonderlijk, waarna wij de verkregen uitkomsten wederom groepeerden volgens de economisch-geografische gebieden. Deze gegevens zijn opgenomen in de tabellen II en III. Bovendien wordt op blz. 172 door middel van een voorbeeld aangegeven op welke wijze daarbij te werk werd gegaan.

Tabel IIc 1 Het procentueel aandeel in de totale bevolking van het aantal ouders, het aantal kinderen, het aantal personen in dienstbetrekking en deel uitmakend van het huishouden, het aantal overige leden van het huishouden en het aantal buiten huishoudelijk verband levenden in 1889 voor Limburg, zijn economisch-geografische gebieden en zijn voornaamste gemeenten.

Gebied	aantal ouders	aantal kinderen	in dienstbetr.		overige leden	gest. bev. + afz. levenden
			m.	vr.		
Bergen	34,5	48,9	2,1	2,7	8,3	3,6
Venray-Horst	33,1	45,3	3,3	4,4	10,4	3,5
Helden	33,2	49,7	2,7	3,9	8,6	2,0
Gebied Venlo incl. gem. Venlo en Tegelen	32,1	47,5	2,5	3,6	6,5	7,8
Restgebied Venlo zonder gem. Venlo en Tegelen	33,9	49,0	3,2	3,9	8,9	1,1
Noord-Limburg	33,0	47,6	2,7	3,7	8,4	4,7
Gebied Roermond, incl. gem. Roermond	32,3	48,2	2,2	3,6	7,6	6,1
Restgebied Roermond zonder gem. Roermond	32,7	51,7	2,8	2,6	9,0	1,2
Gebied Weert incl. gem. Weert	33,9	46,9	2,7	3,6	9,8	3,1
Gebied Weert zonder gem. Weert	34,1	46,2	3,5	3,9	11,4	0,9
Echt	31,2	52,4	1,9	1,8	9,4	3,3
Beegden	31,1	45,4	3,1	3,1	11,3	6,0
Midden-Limburg	32,3	47,9	2,5	3,2	9,2	4,9
Nieuwe Mijnstreek incl. de gem. Sittard en Geleen	32,8	50,1	1,8	2,3	9,2	3,8
Nieuwe Mijnstreek zonder de gem. Sittard en Geleen	33,7	50,9	1,8	2,1	9,9	1,6
Totaal Oude Mijnstreek	32,7	49,7	2,3	2,1	7,2	5,7
Oude Mijnstreek zonder 9 gemeenten	32,7	48,9	3,1	2,3	7,6	5,4
Oude Mijnstreek zonder 4 gemeenten	33,2	49,8	2,6	2,1	7,9	4,3
Overig Zuid-Limburg met gem. Maastricht	33,4	48,7	1,9	3,4	6,7	5,9
Overig Zuid-Limburg zonder gem. Maastricht	32,9	49,1	2,8	2,5	8,0	4,7
Zuid-Limburg	33,1	49,3	3,1	2,8	7,3	5,4
Venlo	33,2	47,6	1,7	3,9	6,2	7,4
Tegelen	26,5	45,4	3,6	2,3	4,4	17,8
Roermond	31,8	44,3	1,6	4,7	5,9	11,7
Weert	33,7	47,5	2,0	3,3	8,1	5,4
Geleen	33,6	49,5	1,2	1,4	7,9	6,4
Sittard	29,4	47,1	2,2	3,5	6,6	11,1
Brunssum	31,3	48,9	1,1	1,3	6,7	10,7
Heerlen	33,7	48,8	3,0	3,1	8,0	3,4
Hoensbroek	32,9	52,2	3,2	2,2	8,2	1,3
Kerkrade	30,4	50,0	2,4	1,4	4,6	11,2
Maastricht	34,1	48,4	0,7	4,4	5,0	7,1
Limburg	32,9	48,5	2,3	3,1	8,0	5,2

Tabel IIc₂ Het procentueel aandeel in de totale bevolking van het aantal ouders, het aantal kinderen, het aantal personen in dienstbetrekking en deel uitmakend van het huishouden, het aantal overige leden van het huishouden en het aantal buiten huishoudelijk verband levenden in 1947 voor Limburg, zijn economisch-geografische gebieden en zijn voor- naamste gemeenten

Gebieden	aantal ouders	aantal kinderen	in dienstbetr.		overige leden	gest. bev. + afz. levenden
			m.	vr.		
Bergen	35,8	54,2	0,6	1,1	5,7	2,6
Venray-Horst	30,1	54,8	1,0	1,4	4,0	8,7
Helden	31,9	58,9	0,9	1,0	4,2	3,1
Gebied Venlo incl. gem. Venlo en Tegelen	38,3	51,3	0,3	1,1	3,5	5,5
Restgebied Venlo zonder gem. Venlo en Tegelen	34,7	56,9	0,5	0,8	4,1	3,0
Noord- Limburg	35,0	53,6	0,6	1,2	4,0	5,6
Gebied Roermond incl. gem. Roermond	37,6	50,0	0,3	1,4	4,5	6,2
Restgebied Roermond zonder gem. Roermond	37,2	54,5	0,4	0,6	4,6	2,7
Echt	35,8	55,7	0,3	0,4	4,1	3,7
Beegden	30,9	50,2	0,8	0,9	4,7	12,5
Gebied Weert incl. gem. Weert	33,0	56,4	0,5	1,1	4,1	4,9
Gebied Weert zonder gem. Weert	31,4	60,3	0,8	0,9	4,7	1,9
Midden- Limburg	34,7	52,7	0,5	1,1	4,4	6,6
Nieuwe Mijnstreek, incl. de gem. Sittard en Geleen	37,8	53,2	0,2	0,7	3,6	4,5
Nieuwe Mijnstreek zonder de gem. Sittard en Geleen	37,0	55,6	0,3	0,5	3,8	2,8
Totaal Oude Mijnstreek	41,6	50,7	0,2	0,6	3,0	3,9
Oude Mijnstreek zonder 9 gemeenten	36,7	54,1	0,5	0,5	3,7	4,5
Oude Mijnstreek zonder 4 gemeenten	39,5	53,1	0,3	0,4	3,4	3,3
Overig Zuid- Limburg met gem. Maastricht	40,6	48,4	0,2	0,9	3,4	6,4
Overig Zuid- Limburg zonder gem. Maastricht	37,3	51,2	0,4	0,8	4,0	6,3
Zuid- Limburg	40,3	50,7	0,2	0,7	3,2	4,9
Venlo	40,7	50,0	0,3	1,2	3,4	4,4
Tegelen	34,3	50,4	0,1	0,8	3,4	11,0
Roermond	38,1	45,0	0,2	2,2	4,5	10,0
Weert	34,0	53,8	0,3	1,2	3,7	6,9
Geleen	38,7	50,8	0,1	0,8	2,9	6,7
Sittard	38,0	47,0	0,2	1,1	3,7	9,9
Brunssum	41,8	53,4	-	0,4	2,5	1,9
Heerlen	41,9	49,5	0,1	1,0	3,1	4,4
Hoensbroek	41,2	52,3	0,1	0,5	2,7	3,1
Kerkrade	44,4	47,1	0,1	0,3	2,6	5,5
Maastricht	43,8	45,8	0,1	0,9	2,9	6,5
Limburg	38,5	51,5	0,3	0,9	3,6	5,3

Tabel IIC₃ Het procentueel aandeel in de totale bevolking van het aantal ouders, het aantal kinderen, het aantal personen in dienstbetrekking en deel uitmakend van het huishouden, het aantal overige leden van het huishouden en het aantal buiten huish. verband levenden in 1960, voor Limburg, zijn economisch - geografische gebieden en zijn voornaamste gemeenten.

Gebieden	aantal ouders	aantal kinderen	in dienstbetr.		overige leden	gest. bev. + afz. levenden
			m.	vr.		
Bergen	38,6	50,0	0,2	0,5	3,9	6,8
Venray-Horst	34,1	53,8	0,1	0,5	3,3	8,2
Helden	35,7	57,7	0,1	0,5	3,6	2,4
Gebied Venlo, incl. gem. Venlo en Tegelen	41,8	48,8	0,1	0,5	3,3	5,5
Restgebied Venlo zonder gem. Venlo en Tegelen	39,5	53,4	0,1	0,4	3,5	3,1
Noord-Limburg	38,7	51,4	0,1	0,5	3,4	5,9
Gebied Roermond incl. gem. Roermond	42,0	47,6	0,1	0,5	4,0	5,8
Restgebied Roermond zonder gem. Roermond	42,0	50,1	0,1	0,2	3,9	3,7
Echt	41,5	50,5	0,1	0,3	3,7	3,9
Beegden	34,7	48,9	0,1	0,4	3,9	12,0
Gebied Weert incl. gem. Weert	37,9	53,7	0,1	0,4	3,4	4,5
Gebied Weert zonder gem. Weert	36,3	58,0	0,1	0,3	3,7	1,6
Midden-Limburg	39,4	50,1	0,1	0,4	3,8	6,2
Nieuwe Mijnstreek incl. de gem. Sittard en Geleen	43,7	49,4	-	0,2	3,2	3,5
Nieuwe Mijnstreek zonder de gem. Sittard en Geleen	42,3	51,1	-	0,2	3,5	2,9
Totaal Oude Mijnstreek	46,4	46,2	-	0,2	3,4	3,8
Oude Mijnstreek zonder 9 gemeenten	42,9	49,3	0,1	0,2	4,0	3,5
Oude Mijnstreek zonder 4 gemeenten	45,0	48,5	0,1	0,2	3,5	2,7
Overig Zuid-Limburg met gem. Maastricht	44,4	45,2	-	0,3	3,7	6,4
Overig Zuid-Limburg zonder gem. Maastricht	41,8	48,1	-	0,3	3,8	6,0
Zuid-Limburg	45,1	46,6	-	0,2	3,5	4,6
Venlo	43,3	48,2	0,1	0,6	3,3	4,5
Tegelen	39,4	46,3	-	0,4	3,0	10,9
Roermond	42,1	46,0	-	0,7	4,1	7,1
Weert	38,8	51,3	-	0,5	3,3	6,1
Geleen	45,5	49,1	-	0,2	2,8	2,4
Sittard	44,3	46,2	0,1	0,3	3,1	6,0
Brunssum	46,9	47,7	-	0,2	2,9	2,3
Heerlen	46,9	45,2	-	0,3	3,3	4,3
Hoensbroek	45,4	47,2	-	0,2	3,3	3,9
Kerkrade	48,0	43,0	-	0,1	3,6	5,3
Maastricht	46,8	42,6	-	0,4	3,5	6,7
Limburg	42,8	48,2	0,1	0,3	3,5	5,1

Wij beschouwen eerst Limburg in zijn geheel. Bij onderlinge vergelijking van de drie tabellen IIc valt onmiddellijk op, dat het aantal personen in dienstbetrekking en deel uitmakend van het huishouden in 1960 bijna tot nul gereduceerd is. Terwijl in 1889 nog 5,4% van de totale bevolking als inwonend dienstpersoneel in het Limburgs huishouden was opgenomen, was dit in 1947 reeds gedaald tot 1,2% en in 1960 tot slechts 0,4%. De mannelijke "domestique" is in de hoofdstad Maastricht en praktisch zelfs in geheel Zuid-Limburg verdwenen. Het vrouwelijk inwonend dienstpersoneel daalde feitelijk in nog sneller tempo dan het mannelijk personeel, n.l. van 3,1% in 1889 op 0,3% in 1960. Een andere sterke vermindering merken wij op bij de categorie "Overige leden van het huishouden". Het procentueel aandeel hiervan daalde van 8% in 1889 tot 3,6% in 1947 en tot 3,5% in 1960.

Het aantal buiten huishoudelijk verband levende personen bleef in relatieve zin praktisch gelijk. Waar in dit geval hoge percentages voorkwamen, was zulks te wijten aan de gestichtsbevolking ter plaatse.

De totale procentuele vermindering van 5% (in dienstbetrekking) + 4,5% (overige leden), zijnde tezamen 9,5%, moet derhalve verdisconteerd zijn in de stijging van de percentages van het aantal ouders en het aantal kinderen, hetgeen inderdaad het geval blijkt te zijn.

Gelijksortige verschuivingen in de samenstelling van het huishouden hebben zich voorgedaan in alle economisch-geografische gebieden en in alle gemeenten van Limburg. Echter niet overal in dezelfde mate. Zo zijn er vooreerst gebieden en gemeenten, die in 1889 een aanzienlijk hoger percentage inwonend dienstpersoneel hebben dan het Limburgs gemiddelde van 5,4, zoals bijv. :

Venray-Horst	7,7,	eindigend in 1960 op 0,6
Venlo, zonder stad	7,1,	eindigend in 1960 op 0,5
Totaal N-Limburg	6,4,	eindigend in 1960 op 0,6
Weert, zonder stad	7,4,	eindigend in 1960 op 0,4
Gebied Beegden	6,2,	eindigend in 1960 op 0,5
Gebied Weert	6,3,	eindigend in 1960 op 0,5
Heerlen	6,1,	eindigend in 1960 op 0,3

Bovenstaande cijfers bewijzen een belangrijk grotere relatieve daling dan het provinciaal gemiddelde van 5.

Zo is er ook grote verscheidenheid in de rubriek "Overige leden". In 1889 variëren deze van 4,4 tot 11,4% en in 1960 nog van 2,8 tot 4%.

In tegenstelling met de provinciale cijfers lopen de relatieve cijfers voor de groep gestichtsbevolking en afzonderlijk levenden bijzonder sterk uiteen. Bovendien vertoont het verloop dezer cijfers van 1889 tot 1960 geen bepaalde tendens. Er zijn gebieden en gemeenten, waarvan de betreffende verhoudingscijfers aanzienlijk stijgen en andere, waarvan deze getallen belangrijk dalen.

Het gemiddelde procentueel aandeel van de ouders in de samenstelling van het huishouden bedraagt in 1889 32,9%, in 1947 38,5%, in 1960 42,8%. Het gemiddeld procentueel aandeel van de kinderen bedraagt in 1889 48,5%, in 1947 51,5% en in 1960 48,2%. Dit laatste cijfer (48,2%) betekent een teruggang van het gemiddeld kindertal. Provinciaal gezien bedraagt deze terugval in 1960 t. a. v. 1947 3,3% van de totale bevolking. Voor Noord-Limburg bedraagt deze teruggang sinds 1947 2,2%, voor Midden-Limburg 2,6% en voor Zuid-Limburg 4,1%.

Het minste verlies in kindertal sinds 1947 zien wij in de gebieden Venray-Horst (1%), Helden (1,2%) en Beegden (1,3%) en in de gemeente Sittard (0,8%).

Het grootste verlies wordt geconstateerd in de gemeenten Hoensbroek (5,1%), Brunssum (5,7%) en het gebied Echt (5,2%).

De gemeente Roermond tenslotte vertoont in 1960 een winstpercentage van 1% ten opzichte van 1947.

Voor een goed begrip van de cijfers vermeld in

de voorlaatste drie tabellen zij er hier nogmaals op gewezen dat deze percentages weergeven het aandeel van de respectievelijke groepen in de totale bevolking op een bepaald moment. Wanneer derhalve de categorie "Overige leden van het huishouden" en de groep "Gestichtsbevolking en alleenstaanden" verhoudingsgewijze sterk verminderen, dan zal daardoor het procentueel aandeel van het aantal ouders en het aantal kinderen aanzienlijk vermeerderen. Hieruit volgt dat een procentuele vermeerdering van het aantal kinderen niet noodzakelijk insluit, dat het aantal geboorten groter is geworden.

Tabel IId

Het aantal huishoudens per 100 inwoners en het procentueel aantal inwoners levend in gezinsverband in Limburg, zijn econ.-geogr. gebieden en zijn voornaamste gemeenten in de jaren 1889, 1947 en 1960

Gebieden	aantal huishoudens per 100 inwoners			aantal inwoners, levend in gezinsverband		
	1889	1947	1960	1889	1947	1960
Bergen	18,9	19,5	20,4	83,4	90,0	88,6
Venray-Horst	18,3	16,0	18,0	78,4	84,9	87,9
Helden	18,2	17,4	19,0	82,9	90,8	93,9
Gebied Venlo incl. gem. Venlo en Tegelen	17,8	20,5	22,0	79,6	89,6	90,6
Restgebied Venlo zonder gem. Venlo en Tegelen	18,6	18,7	20,7	82,9	91,6	92,9
Noord-Limburg	18,2	18,9	20,0	80,6	88,6	90,1
Gebied Roermond incl. gem. Roermond	18,1	20,5	22,1	80,5	87,6	89,6
Restgebied Roermond zonder gem. Roermond	18,2	20,2	22,1	84,4	91,7	92,1
Echt	17,8	20,0	21,9	83,6	91,7	92,0
Beegden	17,4	17,0	18,5	76,5	81,1	83,6
Gebied Weert incl. gem. Weert	19,2	17,8	19,9	80,8	89,4	91,6
Gebied Weert zonder gem. Weert	19,6	17,3	19,3	80,3	91,7	94,3
Midden-Limburg	18,2	19,7	20,8	80,2	87,4	89,5
Nieuwe Mijnstreek incl. de gem. Sittard en Geleen	18,7	20,2	22,8	82,9	91,0	96,1
Nieuwe Mijnstreek zonder de gem. Sittard en Geleen	19,1	20,0	22,2	84,6	92,6	93,4
Totaal Oude Mijnstreek	18,5	22,0	24,2	82,4	92,3	92,6
Oude Mijnstreek zonder 9 gemeenten	18,4	19,7	22,6	81,6	90,8	92,2
Oude Mijnstreek zonder 4 gemeenten	18,9	20,0	23,5	83,0	92,6	93,5
Overig Zuid-Limburg met gem. Maastricht	19,3	22,0	23,4	82,5	89,0	89,6
Overig Zuid-Limburg zonder gem. Maastricht	18,5	20,3	22,1	82,0	88,5	89,9
Zuid-Limburg	18,7	21,5	23,7	82,4	91,0	91,7
Venlo	18,5	21,9	22,9	80,8	90,7	91,5
Tegelen	14,6	17,0	20,7	71,9	84,7	85,7
Roermond	17,9	20,8	22,2	76,1	83,1	88,1
Weert	18,9	18,2	20,3	81,2	87,8	90,1
Celeen	19,1	20,3	23,5	83,1	89,5	94,6
Sittard	17,0	20,3	23,0	76,5	85,0	90,5
Brunsum	17,3	22,0	24,4	80,2	95,2	94,6
Heerlen	19,0	22,2	24,5	82,5	91,4	92,1
Hoensbroek	19,0	21,7	23,5	85,1	93,5	92,6
Kerkrade	17,3	23,5	25,1	80,4	91,5	91,0
Maastricht	19,3	23,5	24,7	82,5	89,6	89,4
Limburg	18,5	20,7	22,5	81,4	90,0	91,0

Tabel IId vermeldt op de eerste plaats het aantal huishoudens in procenten van de totale bevolking voor de jaren 1889, 1947 en 1960. Uit deze tabel blijkt duidelijk, dat bijna overal een voortdurende stijging van het aantal huishoudens voorkomt. In enkele gevallen constateert men in 1947 een daling van het aantal huishoudens in vergelijking met 1889, zoals bijvoorbeeld bij de gebieden Venray-Horst en Helden, in de beide gebieden Weert en in de stad Weert en tenslotte nog in het gebied Beegden.

Bij vergelijking van deze tabel IId met tabel I Ib betreffende de gemiddelde grootte van het huishouden, merkt men een merkwaardige overeenkomst of tegenstelling, naar gelang men het wil beschouwen. Waar men in tabel IId een voortdurende toename waarneemt van 1889 over 1947 tot 1960, correspondeert in tabel I Ib een voortdurende daling. En waar er in tabel IId na 1889 in 1947 een incidentele daling van het aantal huishoudens plaats heeft, constateert men in tabel I Ib een verhoging van de gemiddelde grootte van het huishouden. Uit een en ander vloeit zeer duidelijk voort, dat bij toename van het aantal huishoudens de gemiddelde grootte van het huishouden vermindert, en omgekeerd, de gezinsverdunding. De gemeenten Kerkrade en Maastricht hebben relatief het grootste aantal huishoudens van geheel Limburg, maar ook de kleinste gemiddelde grootte van het huishouden nl. 3,8.

Op de tweede plaats wordt in tabel IId naast elkaar geplaatst het aantal inwoners, levend in gezinsverband, van de jaren 1889, 1947 en 1960, uitgedrukt in percentages van de totale bevolking. Met "in gezinsverband" worden ook hier bedoeld de in een gezin samenwonende ouders en kinderen.

Bedroeg dit relatieve cijfer in 1889 nog 81,4, in 1960 is dit gestegen tot 91,0. Thans leeft derhalve 91% van de Limburgse bevolking in een gezin en 95% in een huishouden (vergel. tabel I Ic₃).

Voetnoot

De herberekeningen hadden betrekking op tabel e, blz. d 2a, kolom 4, 5, 17 en 18 alsmede blz. 2d, kolom 19 en 20 van de gelichtdrukte uitgave van de uitkomsten van de volkstelling 1960 per gemeente. Wij gingen hierbij als volgt te werk. Volgens de definitie van het begrip huishouden in 1947 waren er in de telling van 1960 aanwezig 5632 mannelijke en 8699 vrouwelijke alleenstaanden (Tabel 12, blad 22 in boekje Limburg). Het C. B. S. vermeldt tevens in tabel 2 op blad ab onder de kolom alleenstaanden de aanwezigheid van 5184 mannen en 8250 vrouwen volgens de definitie van 1960. Om de vergelijking van de cijfers van de tellingen van 1947 en 1960 mogelijk te maken, vervingen wij de aantallen van 5184 mannen en 8250 vrouwen in tabel 2 door 5632 mannen en 8699 vrouwen, vermeld in tabel 12. Er was derhalve een surplus van 448 mannen en 449 vrouwen. De beide kolommen 4 en 5 van tabel 2 op blad 2a werden met deze getallen verminderd zodat resteerden 2828 mannen en 2421 vrouwen. Tengevolge hiervan moesten ook de aantallen van de totale bevolking verminderd worden met 448 mannen en 449 vrouwen, zodat resteren 427.713 mannen en 413.129 vrouwen. Op de totale bevolking, vermeld in de kolommen 30 en 31, alsmede op de in- en buiten gezinsverband levenden onder de kolommen 32 t/m 35 hebben deze wijzigingen geen invloed.

Tabel II e/a

De wijze van samenwoning van de bevolking van Limburg in zijn economisch-geografische gebieden en zijn gemeenten, volgens de volkstelling 1960, maar met toepassing van de definitie 1947 insake het begrip huishouding.

N O O R D - L I M B U R G

Gemeenten en Gebieden	Hoofden				Kinderen		Echtg.	Overigen		In dienst		Totaal in huishouding		Alleen- staanden		Gesichts- bevolking		Algeheel totaal	
	gezinnen		huishoudens		M.	Vr.		M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.
	M.	Vr.	M.	Vr.			M.												
Bergen	1935	101	1990	122	2884	2506	1882	230	219	28	43	5132	4772	37	35	108	85	5277	4892
Gemay.	1040	59	1058	77	1343	1228	1025	95	78	4	31	2500	2439	14	56	192	128	2706	2623
Hook	566	32	576	41	699	679	559	51	46	3	19	1329	1344	19	28	312	127	1660	1499
Ottersum	594	38	627	42	940	831	573	63	80	3	14	1633	1540	12	20	108	228	1753	1788
Gebied Bergen	4135	230	4251	282	5866	5244	4039	439	423	38	107	10594	10095	82	139	720	568	11396	10802
Broekhuizen	222	10	230	13	331	285	213	34	26	2	5	597	542	3	5	-	-	600	547
Grubbenvorst	671	35	688	40	1157	1050	653	68	63	5	12	1918	1818	14	11	6	218	1938	2047
Horst	2230	117	2278	138	3790	3400	2164	213	194	9	74	6290	5970	19	36	120	223	6429	6229
Maerle	572	36	602	40	985	840	560	70	69	4	14	1661	1523	5	27	2	69	1668	1619
Sevensum	813	39	832	49	1468	1291	781	90	102	13	31	2403	2254	6	12	49	40	2458	2306
Venray	3256	182	3321	226	5568	4976	3186	310	329	25	106	9224	8823	46	79	1506	1459	10776	10361
Vanssum	129	13	239	15	454	394	226	24	27	1	5	718	667	1	6	-	-	719	673
Gebied Venray-Horst	7995	432	8190	521	13753	12236	7783	809	810	59	247	22811	21597	94	176	1683	2009	24588	23782
Helden	1767	93	1800	111	3188	2915	1722	199	152	9	49	5196	4949	13	35	256	27	5465	5011
Kessel	523	26	533	27	922	704	505	40	56	7	11	1502	1303	8	6	-	-	1510	1309
Maasbree	1135	80	1185	99	2002	1710	1094	134	135	10	29	3331	3067	20	19	40	82	3391	3168
Meijel	617	33	633	41	1066	975	600	65	58	2	19	1766	1693	5	13	10	25	1781	1731
Gebied Helden	4042	232	4151	278	7178	6304	3921	438	401	28	108	11795	11012	46	73	306	134	12147	11219
Arcen	1031	61	1056	72	1544	1395	1017	119	88	4	33	2723	2605	20	32	126	-	2869	2637
Bössel	1629	92	1653	110	2351	2204	1601	160	119	2	22	4166	4056	18	24	3	259	4187	4339
Belfeld	674	35	685	40	989	847	663	79	43	1	5	1754	1598	11	8	20	24	1785	1630
Geb. Venlo, z. Tegelen-Venlo	3334	188	3394	222	4884	4446	3281	358	250	7	60	8643	8259	49	64	149	283	8841	8606
Tegelen	3229	191	3268	221	4131	3679	3166	268	238	4	62	7671	7366	64	129	705	940	8440	8435
Venlo	11378	761	11530	983	13782	12614	11207	990	806	59	346	26361	25956	243	739	354	1093	26958	27888
Gebied Venlo	17941	1140	18192	1426	22797	20739	17654	1616	1294	70	468	42675	41581	356	932	1208	2316	44239	44829
Noord-Limburg	34113	2034	34784	2507	49594	44523	33397	3302	2928	195	930	87875	84285	578	1320	3917	5027	92370	90632

Tabel II e/b

De wijze van samenwoning van de bevolking van Limburg in zijn economisch-geografische gebieden en zijn gemeenten, volgens de volkstelling 1960, maar met toepassing van de definitie 1947 inzake het begrip huishouding.

M I D D E N - L I M B U R G

Gemeenten en Gebieden	Hoofden				Kinderen		Bochtg.	Overigen		In dienst		Totaal in huishouding		Alleenstaanden		Gestichtebevolking		Algeheel totaal	
	gezinnen		huishoudens		m.	vt.	vt.	m.	vt.	m.	vt.	m.	vt.	m.	vt.	m.	vt.	m.	vt.
	m.	vt.	m.	vt.															
Herten	455	24	463	28	623	579	443	42	40	1	3	1129	1093	14	7	4	20	1117	1120
Linne	577	34	583	41	730	625	569	45	35	-	5	1358	1275	5	23	-	11	1363	1309
St. Odiliënberg	337	21	345	26	460	364	328	32	39	5	5	842	782	12	13	-	7	854	802
Swalen	1462	97	1490	111	1910	1719	1438	140	162	2	22	3542	3452	22	38	24	80	3588	3570
Melick-Herkenbosch	717	43	732	51	881	784	700	68	71	1	4	1682	1610	8	22	5	16	1695	1648
Postarholt	592	41	606	46	858	731	575	59	49	-	4	1523	1405	14	21	-	161	1537	1587
Vlodrop	340	26	346	32	447	420	332	35	49	4	6	832	839	11	6	273	3	1116	848
Geb. Roermond, s. stad R'mond	4480	286	4565	335	5909	5242	4385	421	445	13	49	10908	10456	86	130	306	298	11300	10884
Roermond	6934	430	7059	580	8123	7688	6832	776	644	16	256	15974	16000	237	472	735	990	16946	17462
Gebied Roermond	11414	716	11624	915	14032	12930	11217	1197	1089	29	305	26882	26456	323	602	1041	1288	28246	28346
Echt	2890	165	2950	192	4032	3530	2826	281	259	5	43	7268	6850	57	90	122	458	7447	7398
Oné en Laak	116	11	121	12	172	153	106	32	18	2	1	327	290	4	6	-	-	331	296
Stevensveert	306	24	316	30	425	340	296	29	38	2	5	772	709	5	6	-	-	777	715
Maasbracht	1137	55	1175	66	1234	1130	1113	105	73	8	19	2522	2401	55	41	33	53	2610	2495
Montfort	474	31	485	34	762	650	465	41	39	1	2	1289	1190	5	10	4	6	1298	1206
Gebied Echt	4923	286	5047	334	6625	5803	4806	488	427	18	70	12178	11440	126	153	159	517	12463	12110
Beegden	229	15	233	19	289	299	223	38	24	2	2	562	567	2	3	-	-	564	570
Heel	300	17	308	28	387	337	290	21	41	6	4	722	700	4	12	477	1089	1203	1801
Heythuizen	613	29	629	46	1079	924	589	74	69	9	30	1791	1658	11	13	217	265	2019	1940
Horn	413	35	426	42	544	542	403	53	56	3	11	1026	1054	4	14	277	383	1307	1451
Grathem	352	25	363	32	610	528	335	53	40	3	8	1029	943	5	8	4	28	1038	979
Heer	474	34	494	47	829	701	453	62	78	1	8	1386	1287	3	11	-	14	1389	1312
Roggel	543	32	559	33	993	857	528	62	55	4	13	1618	1486	15	12	1	29	1634	1527
Vessen	356	13	363	15	487	434	439	38	25	2	3	890	826	7	6	13	49	910	881
Baaxen	230	9	240	15	389	356	226	20	31	2	8	651	636	5	6	1	160	657	802
Haalen	735	43	754	54	979	930	718	53	84	1	13	1787	1799	8	15	58	31	1853	1845
Thorn	444	30	450	37	670	547	431	59	51	-	11	1179	1077	16	15	12	43	1207	1135
Gebied Beegden	4689	282	4819	368	7256	6455	4545	533	554	33	111	12641	12033	80	115	1060	2095	13781	14243
Hunsel	590	37	616	46	1118	914	576	85	84	2	10	1821	1630	18	15	22	-	1861	1645
Nederveert	1791	104	1840	122	3038	2774	1738	166	171	10	33	5054	4838	26	30	42	69	5122	4937
Stramproy	466	29	477	29	851	728	448	46	44	2	12	1376	1261	6	6	5	30	1387	1297
Geb. Veert, s. stad Veert	2847	170	2933	197	5007	4416	2762	297	299	14	55	8251	7729	50	51	69	99	8370	7879
Veert	5338	268	5436	328	7646	6900	5227	482	448	12	129	13576	13032	90	165	1149	343	14813	13540
Gebied Veert	8185	438	8369	525	12653	11316	7989	779	747	26	184	21827	20761	140	216	1218	442	23185	21419
Midden-Limburg	29211	1722	29859	2142	40566	36504	28557	2997	2817	106	670	73528	70690	669	1086	3478	4342	77675	76118

Tabel II e/c

De wijze van samenwoning van de bevolking van Limburg in zijn economisch-geografische gebieden en zijn gemeenten, volgens de volkstelling 1960, maar met toepassing van de definitie 1947 inzake het begrip huishouding.

N I E U W E M I J N S T R E E K

Gemeenten en Gebieden	H o o r d e n				Kinderen		Echtg.	Overigen		In dienst		Totaal in huishouding		Alleen- staanden		Geetichts- bevolking		Algeheel Totaal	
	gezinne		huishoudens		m.	vr.	vr.	m.	vr.	m.	vr.								
	m.	vr.	m.	vr.															
Beek	2123	99	2154	119	2773	2567	2082	156	154	6	26	5089	4948	27	75	41	81	5157	5104
Born	879	60	896	69	1223	1006	858	90	98	2	11	2211	2042	21	28	5	17	2237	2087
Elisloo	1067	56	1084	66	1409	1275	1051	92	78	2	6	2587	2476	21	31	2	10	2610	2517
Grevenbicht	553	42	559	50	579	566	546	55	46	-	3	1193	1211	9	21	-	5	1202	1237
Limbricht	624	33	641	39	967	813	602	57	51	2	4	1667	1509	5	17	-	4	1672	1530
Nieuwstadt	358	24	362	29	472	425	352	35	41	-	1	869	848	8	10	2	6	879	864
Obbicht	440	22	447	23	509	486	430	44	40	3	3	1003	982	16	16	24	24	1043	1022
Roosteren	276	24	281	30	353	343	267	27	34	1	1	662	675	4	9	-	-	666	684
Schimert	433	28	446	39	665	590	423	37	48	2	7	1150	1107	9	6	165	134	1324	1247
Schinnen	1007	51	1031	62	1480	1290	982	105	112	5	11	2621	2457	16	17	149	74	2786	2548
Spaubeek	426	30	433	34	663	523	414	31	34	-	3	1127	1008	6	13	2	12	1135	1033
Stein	1832	63	1848	80	2332	2029	1790	96	134	1	8	4277	4041	31	58	78	15	4386	4114
Susteren	1211	68	1232	79	1480	1293	1176	122	117	4	6	2838	2671	22	53	17	45	2877	2769
Munstergeleen	543	26	550	28	701	652	538	46	40	1	3	1298	1261	5	8	29	61	1332	1330
Urmond	798	37	811	43	968	813	788	59	53	1	2	1839	1699	25	34	112	-	1976	1733
Nve.Mijnstr.z.Geleen en Sittard	12570	663	12773	790	16574	14671	12299	1052	1080	30	95	30431	28935	225	396	626	488	31282	29819
Geleen	6907	315	6956	367	7997	7289	6836	458	398	12	59	15423	14949	299	217	72	162	15794	15328
Sittard	6568	320	6623	397	7340	6781	6500	526	435	11	81	14502	14194	121	261	535	926	15158	15381
Nieuwe Mijnstreek	26045	1298	26356	1554	31911	28741	25635	2036	1913	53	235	60356	58078	645	874	1233	1576	62234	60528

Tabel II e/d

De wijze van samenvoering van de bevolking van Limburg in zijn economisch-geografische gebieden en zijn gemeenten, volgens de volkstelling 1960, maar met toepassing van de definitie 1947 inzake het begrip huishouding.

O U D E M I J N S T R E E K

Gemeenten en Gebieden	Hoofden				Kinderen	Echtg.	Overigen	In dienst	Totaal in huishouding	Alleen- staanden	Gestichts- bevolking	Algeheel totaal							
	gezinnen		huishoudens																
	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.						
Amstenrade	730	24	737	33	785	709	722	66	56	1	7	1589	1527	7	27	13	17	1609	1571
Bingsrade	156	8	159	9	207	177	151	11	16	2	1	379	354	2	2	-	-	381	356
Hulsberg	531	35	540	40	688	607	512	57	47	5	5	1290	1211	10	8	70	48	1370	1267
Jabek	138	10	141	10	186	157	133	17	12	4	1	348	313	1	6	-	-	349	319
Kluisan	576	42	582	53	779	684	564	65	52	2	8	1428	1361	12	16	19	23	1459	1400
Merkelbeek	339	19	343	22	360	308	331	36	33	8	5	747	699	4	10	114	21	865	730
Nuth	1244	72	1253	95	1706	1432	1215	146	97	3	11	3108	2850	27	38	36	54	3171	2942
Oirsbeek	615	31	626	43	806	700	600	75	79	5	9	1512	1431	7	13	52	2	1571	1446
Schinveld	883	77	902	83	1110	1011	865	72	65	4	7	2088	2031	16	35	-	18	2104	2084
Simpelveld	1064	55	1079	68	1205	981	1039	98	80	2	4	2384	2172	22	39	80	335	2486	2546
Voersendaal	1313	62	1340	75	1815	1555	1283	128	137	12	9	3295	3059	20	37	3	19	3318	3115
Wijnanderade	193	10	196	10	253	231	191	25	13	3	2	477	447	4	4	7	-	488	451
Orde Mijnstreek zonder 9 gemeenten	7782	445	7898	541	9900	8552	7606	796	687	51	69	18645	17455	132	235	394	537	19171	18227
Bocholtz	896	18	911	52	1061	897	883	82	65	-	3	2054	1900	14	42	22	46	2090	1988
Eijkelshoven	1351	75	1367	92	1428	1280	1334	102	95	-	7	2897	2808	194	72	9	-	3100	2880
Nieuwenhagen	1823	106	1845	123	2100	1855	1802	152	126	2	18	4099	3924	40	80	-	16	4139	4020
Schaesberg	3258	178	3285	201	3621	3306	3214	223	218	1	33	7130	6972	50	105	-	12	7180	7089
Ubach over Worms	2371	111	2397	125	2510	2260	2341	152	141	7	8	5066	4875	41	97	24	32	5131	5004
Oude Mijnstreek zonder 4 gemeenten	17481	963	17703	1134	20620	18150	17180	1507	1332	61	138	39891	37934	471	631	449	643	40811	39208
Brunssum	5553	292	5607	333	6092	5524	5498	379	325	5	38	12083	11718	178	187	51	155	12312	12060
Heerlen	16306	947	16464	1163	17070	15477	16092	1278	1113	2	240	34832	34085	521	925	316	1288	35669	36298
Hoensbroek	4779	248	4824	283	5422	4820	4711	416	300	3	41	10665	10155	468	160	93	129	11226	10444
Kerkrade	11423	674	11528	808	11245	9909	11280	932	826	10	69	23715	22892	333	746	894	604	24942	24242
Oude Mijnstreek	55542	3124	56126	3721	60449	53880	54761	4512	3896	99	526	121186	116784	1971	2649	1803	2819	124960	122252

Tabel II e/a

De wijze van samenwoning van de bevolking van Limburg in zijn economisch-geografische gebieden en zijn gemeenten, volgens de volkstelling 1960, maar met toepassing van de definitie 1947 inzake het begrip huishouding.

O V E R I G Z U I D - L I M B U R G

Gemeenten en Gebieden	Hoofden		Kinderen		Echtg.	Overigen		In dienst		Totaal in huishouding	Alleen- staanden	Gesichts- bevolking		Algeheel totaal					
	gezinnen		huishoudens																
	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.			
Ambij	609	42	616	50	737	676	593	64	51	2	3	1419	1373	18	19	35	111	1472	1503
Beselen	62	1	65	1	111	76	62	6	13	-	1	182	153	2	-	-	-	184	153
Berg en Terblijt	528	33	537	42	738	611	514	61	45	7	6	1343	1218	9	21	-	-	1352	1239
Borgharen	294	15	301	18	334	270	291	38	31	2	1	675	611	13	9	-	8	688	628
Bunde	533	28	544	32	709	640	522	47	55	-	5	1300	1254	7	11	35	87	1342	1352
Cadier en Keer	275	14	282	21	364	327	269	19	35	-	-	665	652	9	8	181	142	855	802
Eljeden	1105	59	1131	74	1455	1305	1082	94	125	2	10	2682	2596	34	49	42	112	2758	2757
Gemils	433	32	447	44	611	534	421	38	44	-	3	1096	1046	21	21	17	44	1134	1111
Gronsveld	519	35	532	46	782	647	499	70	55	2	8	1386	1255	17	13	12	106	1415	1374
Olpan	784	41	799	48	1132	1042	759	104	78	3	13	2038	1940	18	27	33	55	2089	2022
Heer	1948	97	1975	121	2060	1916	1903	148	143	1	22	4184	4105	42	84	346	108	4572	4297
Iitaren	156	12	161	13	209	159	152	23	11	1	1	394	336	2	7	39	-	435	343
Margraten	404	13	417	17	587	560	392	39	31	1	3	1044	1003	9	12	-	7	1053	1022
Meerassen	1648	80	1682	98	2114	1952	1620	130	152	2	24	3928	3846	36	61	249	298	4213	4205
Mheer	228	13	238	17	369	269	221	26	33	-	1	633	541	11	11	-	-	644	552
Moorbeek	185	14	189	15	281	236	180	25	12	-	2	495	445	4	8	-	4	499	457
St. Geertruid	213	19	219	21	338	292	210	27	24	-	3	584	550	4	3	-	-	588	553
Slenaken	110	6	114	6	154	137	107	19	10	-	1	288	266	3	5	-	-	291	271
Ulestraten	300	19	308	24	444	417	296	33	33	4	3	789	773	2	7	-	-	791	780
Vaals	2128	156	2179	185	1999	1817	2091	156	167	4	26	4338	4286	384	210	125	351	4847	4847
Wittem	1112	77	1141	99	1686	1436	1082	134	119	16	21	2977	2757	31	51	85	99	3093	2907
Wijlre	560	45	571	52	808	730	545	68	58	2	10	1449	1395	7	21	-	6	1456	1422
Valkenburg-Houthem	2443	160	2498	198	2858	2670	2383	211	248	12	65	5579	5564	83	129	276	376	5938	6069
Overig Zuid-Limburg, zonder Maastricht	16577	1011	16946	1242	20880	18719	16194	1580	1573	62	237	39468	37965	766	787	1475	1914	41709	40666
Maastricht	20349	1293	20651	1706	20062	18508	20063	1569	1636	20	333	42302	42246	956	1891	1074	2164	44332	46301
Overig Zuid-Limburg	36926	2304	37597	2948	40942	37227	36257	3149	3209	82	570	81770	80211	1722	2678	2549	4078	86041	86967
Zuid-Limburg	118513	6726	120079	8223	133302	119848	116653	9697	9018	234	1331	263312	255073	4338	6201	5585	8473	273235	269747
L i m b u r g	183312	10606	186240	13027	224782	202103	180036	16153	15021	538	2942	427713	413129	5632	8699	12990	17863	446335	439691

Wij besluiten deze serie cijfers met een indeling van de bevolking naar de plaats in het huishouden en/of het gezin naar de uitkomsten van de volkstelling van 1960 volgens de hiervoren bedoelde correctie.

Samenvatting

Uit het voorgaande kunnen wij concluderen, dat zich de volgende veranderingen hebben voorgedaan:

1. Het aandeel van de gestichtsbevolking en van de alleenlevende personen is in Limburg aanzienlijk gedaald. Deze daling trad in de eerste plaats op voor de gestichtsbevolking. Na een aanvankelijke stijging tot 5,7% in 1909 daalde hun aandeel tot 4,2% in 1947 en tot 3,9% van de totale bevolking in 1960.

Het aandeel van de afzonderlijk levende personen loopt hiermee parallel en daalde van 1,4% in 1947 tot 1,2% in 1960. Overigens was in de vorige eeuw dit aandeel ook niet groot en bedroeg dit nauwelijks één procent van de bevolking. Weliswaar telde men toen veel ongehuwde volwassenen, maar dezen waren meestal in het gezinsverband opgenomen.

2. Nog sterker dan de daling van het aantal personen buiten het huishouden is de vermindering geweest van de personen in dienstbetrekking en de overige personen - familieleden en anderen - die bij het gezin inwoonden. Hierin demonstreert zich de overgang van Limburg van agrarisch naar industrieel gewest en tevens ook de interne verandering in de gezinsstructuur. Het aantal inwonende dienstboden daalde van 3,1% van de bevolking in 1889 tot 0,3% in 1960; het inwonend mannelijk personeel daalde in diezelfde periode van 2,3% tot 0,1%. Opvallend is ook de teruggang van het aantal inwonende familieleden en andere personen. In 1889 behoorde nog 8% van

de bevolking tot de overige leden van het huishouden, in 1960 nog slechts 3,5%.

3. Met de daling van de genoemde groepen ging een forse stijging gepaard van het aantal personen, dat in gezinsverband leeft, d. w. z. van de ouders en kinderen. In 1889 was hun aandeel 81,4% van de bevolking; in 1960 steeg dit tot 91%.

Wel is in deze periode de onderlinge verhouding veranderd. Vooreerst steeg het aantal ouders in percenten van de bevolking van 32,9% tot 42,8%, welke stijging een relatieve is, als gevolg van de daling van de overige groepen in en buiten het gezin en wellicht mede te verklaren door het dalend sterftecijfer en de daarmee samenhangende verlenging van de levensduur. Daarentegen bleef het percentage kinderen vrijwel gelijk - 48%.

4. Deze laatste verandering is een gevolg van het feit, dat het gemiddeld kindertal na een aanvankelijke stijging belangrijk is gedaald. In 1889 was het gemiddeld aantal kinderen 2,7 per gezin. Dit getal steeg tot 2,9 in de volkstellingsjaren 1909 en 1920. In 1960 is dit gemiddelde gedaald tot 2,2 per gezin. Over de achtergronden van dit verschijnsel zullen wij in een volgend artikel iets nader ingaan. Hier zij slechts op dit verschijnsel gewezen, omdat dit een duidelijke afwijking betekent van het vroeger gangbare gezinstype. Indien men namelijk rekening houdt met het feit, dat de produktieve leeftijdsgroep in deze periode toenam met 2,6%, het aantal gehuwden steeg met 12,5% en het aandeel van de gezinnen in de bevolking in totaal vermeerderde met 9,2%, dan had het voor de hand gelegen, dat het kindertal in de gegeven veronderstelling wellicht tot ruim drie per gezin zou zijn gestegen. De optredende daling komt derhalve sterk in tegenstelling te staan met deze overige factoren.

5. Door het geringere gemiddeld kindertal, gevoegd

bij de daling van de overige personen, die in het gezin inwonen, werd de grootte van het huishouden natuurlijk kleiner. Het gemiddeld aantal personen per huishouden, dat in Limburg steeds ruim 5 had bedragen, daalde in 1960 tot 4,2. Het ligt voor de hand, dat deze teruggang in de grootte van het huishouden nog duidelijker spreekt, indien men zich een voorstelling vormt van de spreiding rond dit gemiddelde.

6. Tegenover het verschijnsel van de inkrimpende gezinsgrootte staat het feit van de groei van het totaal aantal gezinnen, welk aantal in de laatste eeuw bijna vervijfvoudigd is, terwijl de bevolking van Limburg slechts verviervoudigd is. Dit proces, dat wordt aangeduid onder de naam gezinsverdunding, heeft uiteraard belangrijke consequenties op velerlei terrein.